

TALIGE VOORBEREIDING OP HET VERVOLGONDERWIJS?

Ontoereikende taalbeheersing bij instromende studenten

Met regelmaat wordt geklaagd over de tegenvallende taalvaardigheid van eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs. Het is de vraag waar die aanhoudende klachten door veroorzaakt worden. Pas als daar enig zicht op is, kan geprobeerd worden een oplossing te realiseren.

URIËL SCHUURS & EVA CORNUIJT

Met regelmaat verschijnen berichten en artikelen waarin gesteld wordt dat de taalvaardigheid van eerstejaarsstudenten ondermaats zou zijn. Zo signaleren Hebbrecht et al. (2008) dat instromende studenten weliswaar ‘beschikken over voldoende inhoudelijke bagage en zich perfect redden in het dagelijkse leven’, maar dat het “academisch” of “professioneel” Nederlands een struikelblok voor hen’ is (p. 62). Door Grosveld (2016) wordt – meer anekdotisch – gesignaleerd dat het taalniveau

van eerstejaarsstudenten ‘belabberd’ is en dat ‘scripties en tentamens barsten van de spelfouten’. En in 2018 is onder auspiciën van Levende Talen een conferentie georganiseerd over de aansluiting tussen voortgezet onderwijs en vervolgonderwijs en over welke consequenties we moeten trekken voor het onderwijs Nederlands in de bovenbouw (zie Van der Westen, 2018). Tijdens deze conferentie kwam ook de vraag aan de orde waar de bal ligt: wat mag in dezen van het voortgezet onderwijs worden verwacht en waar moet het hoger onderwijs een tandje bijzetten? Een misschien ontwijkend maar wel realistisch

antwoord op die vraag was: laat beide onderwijstypen eerst eens beter kijken naar wat de ander doet. Zo bleek dat de aanwezige docenten hoger onderwijs niet op de hoogte waren van de inhoud van het examenprogramma voor havo en vwo!

Ook op basis van andere bronnen kan worden gesteld dat het in talig opzicht op tal van vaardigheden een grote stap is van vwo naar universiteit. Zo signaleert Bonset (2010) op basis van een forumdiscussie met opleiders uit het wetenschappelijk onderwijs, dat zich serieuze problemen voordoen op het gebied van de

schrijfvaardigheid: ‘Studenten zien niet het belang van de vorm van een tekst in relatie tot de inhoud; ze denken: laat de lezer het maar uitzoeken’ (p. 17). Bij lezen hebben de studenten volgens de opleiders problemen met moeilijke woorden, verbanden leggen en het onderscheiden van hoofd- en bijzaken. Tot slot zijn studenten niet toegerust met de benodigde luistervaardigheid om zelfstandig een hoorcollege adequaat te volgen (cf. Schuurs, 2021).

Bij de overstap van mbo naar hbo geldt iets soortgelijks: zo constateren Wertenbroek et al. (2020, p. 62–63)

Foto: Anda van Riet

Spelfouten vormen – anders dan volgens de publieke opinie – niet het meest ernstige of meest hardnekkige

dat studenten moeite hebben met onder meer (academische) woordenschat, de juiste leesstrategieën toepassen, essentiële informatie in een tekst achterhalen, kritisch lezen en teksten structureren en samenhang scheppen.

Als reactie op de geconstateerde gebrekkige aansluiting tussen genoemde onderwijstypen zijn op veel vervolgopleidingen entreetoetsen ingevoerd. Sommige daarvan zijn bedoeld als toelatingstoets: zo kan een lage score op de pabo-taaltoets leiden tot een bindend negatief studieadvies. Andere toetsen worden gehanteerd als een middel om studenten op te sporen die extra ruggensteun nodig hebben. Het merendeel van de entreetoetsen is – zoals de pabo-taaltoets – voornamelijk gericht op lagere deelvaardigheden zoals spelling en zinsbouw, soms op het redekundig ontleden van zinnen (zie Grezel, 2007) en op interpunctie.

Het is nog maar de vraag of de inzet van dergelijke toetsen zinnig is. Zo vormen spelfouten – anders dan volgens de publieke opinie – niet het meest ernstige of meest hardnekkige probleem in de schrijfvaardigheid van studenten.* Onderzoek van De Wachter en Heeren (2011) en van Tahon (2013) laten zien dat studenten op hbo en universiteit meestal juist het best scoren op het onderdeel spelling en dat andere deelvaardigheden van schrijfvaardigheid problematischer zijn. Het is denkbaar dat studenten bij het schrijven van een werkstuk de bewuste aandacht eenzijdig bij de inhoud hebben liggen, zodat spelling en grammatica daaronder te lijden hebben (cf. Grosveld, 2016). Als die veronderstelling juist is, zijn spelfouten eerder het gevolg van een attentieprobleem dan van een competentieprobleem.

Ook Deygers et al. (2017) zetten niet te miskennen vraagtekens bij de huidige praktijk van entreetoetsen in Vlaanderen: de inhoud van de onderzochte toetsen wijkt sterk af van de eisen die daadwerkelijk gesteld worden tijdens de vervolgopleidingen.

probleem in de schrijfvaardigheid van studenten

Studenten schatten hun talige competenties aanzienlijk anders (en wel: hoger) in dan hun docenten

Bovendien bleken studenten die geslaagd zijn voor de toetsen niet klaar voor de receptieve taaleisen van academische studies.

De gebruikte entreetoetsen blijken in de praktijk dus weinig nut te hebben – het gebruik ervan is ethisch gezien zelfs betwistbaar.

Hogere-ordevaardigheden

Als de kern van het probleem niet ligt in gebrek aan vaardigheid in spelling en grammatica, waar gaat het dan wel om bij de tegenvallende taalvaardigheid van instromende studenten? Recentelijk hebben Warps et al. (2021) docenten, studieadviseurs, aansluitcoördinatoren en studieloopbaanbegeleiders uit het mbo, hbo en de universiteit uitgebreid bevraagd over de kennis en vaardigheden die instromende studenten zouden moeten bezitten. De 1.215 respondenten hebben samen maar liefst 3.148 verbeterpunten geformuleerd. Deze resultaten zijn geordend aan de hand van een matrix van 23 competenties en 11 leergebieden. Niet geheel verrassend verdienen volgens dit onderzoek met name de competenties *schrijven* en *lezen* verbetering, in zowel mbo als hbo en universiteit.

Opvallend is dat studenten de aansluiting tussen opleidingen het positiefst beoordelen wat betreft *taalvaardigheid* en *zelfstandig werken*, terwijl opleiders dit juist als belangrijke verbeterpunten aanduiden. Door Bonset (2010) was al geconstateerd dat studenten hun talige competenties aanzienlijk anders (en wel: hoger) inschatten dan hun docenten. Ook is het opmerkelijk dat docenten in het hoger onderwijs niet goed op de hoogte zijn waartoe het voortgezet onderwijs opleidt.

Helaas is door Warps et al. (2021) het concept *taalvaardigheid* niet verder uitgesplitst dan naar *lezen*, *spreken*, *luisteren* en *schrijven*. Daardoor is op basis van hun onderzoek niet nader aan te duiden waar het precies om gaat bij de gebrekkige aansluiting tussen voortgezet en hoger

Het isoleren van vaardigheden is niet zo zinnig als het gaat om de vraag over welke taalcompetenties

een eerstejaarsstudent moet beschikken

onderwijs. Het lijkt er echter op dat de hardnekkigste problemen te maken hebben met de hogere-ordevaardigheden. Zo stelden De Wachter en Heeren (2011) vast dat bij schrijven de tekststructuur en coherentie het grootste probleem vormen. Deze bevinding wordt onderschreven door Bonset (2010): ‘Studenten (...) zien schrijven als weergave van gesproken taal, zonder dat een tekst aan redactie wordt onderworpen. En alleen onder de uiterste pressie kunnen ze ertoe aangezet worden teksten te herschrijven’ (p. 17). Ook bij lezen gaat het om hogere-ordevaardigheden: niet het beantwoorden van vragen naar informatie die letterlijk in de tekst staat is problematisch, maar het lezen op boventekstueel niveau. Het selecteren van informatie uit een tekst lukt dus wel, maar het afleiden van informatie, het combineren van informatie uit meerdere bronnen, het toepassen van de geboden informatie in een andere context en het kritisch evalueren ervan blijken problematisch voor studenten (cf. Herelixka & Verhulst, 2014; Evers-Vermeul et al., te verschijnen). Het spreekt voor zich dat deze vaardigheden ook voor problemen zorgen bij het schrijven van een synthetiserende tekst, waarbij informatie van meerdere bronnen moet worden gecombineerd tot een zinnige tekst waarin – bijvoorbeeld – een stelling moet worden verdedigd.

In dialoog met hbo-docenten

Om zicht te krijgen op de deelvaardigheden die van cruciaal belang zijn in het hoger onderwijs is een van de auteurs van dit artikel in 2019 in gesprek gegaan met docenten uit het hbo. Doel daarvan was:

- te achterhalen welke deelcompetenties node gemist worden bij eerstejaarsstudenten in het hbo;
- na te gaan of er remediërend materiaal kan worden gemaakt om de geconstateerde leemten in de taalbeheersing op te vullen;
- te onderzoeken of er een diagnostisch instrument kan worden ontwikkeld om te achterhalen welke studenten als eerste in aanmerking komen voor ruggensteun.

De hogeschooldocenten kregen de vraag voorgelegd of ze drie aspecten van taalvaardigheid konden benoemen die bij instromende eerstejaarsstudenten te weinig ontwikkeld zijn en daardoor problemen veroorzaken in de

vervolgopleiding. Ja, begrijpend lezen natuurlijk... En schrijven, een verslag schrijven bijvoorbeeld. En ja, een presentatie houden ook... Maar dat komt toch ook allemaal aan de orde in het voortgezet onderwijs, was de wedervraag. Waarom wordt er dan toch zo'n kloof ervaren tussen voortgezet en hoger onderwijs?

Een belangrijke conclusie van het eerste, verkennende gesprek was dat het isoleren van vaardigheden niet zo zinnig is als het gaat om de vraag over welke taalcompetenties een eerstejaarsstudent moet beschikken: het gaat immers om een reeks van aaneengesloten of met elkaar geïntegreerde handelingen die de student goed en zelfstandig zou moeten kunnen uitvoeren. Opgemerkt werd dat in het voortgezet onderwijs de genoemde deelhandelingen vooral in geïsoleerde vorm geoefend worden, één voor één, en op kleinere schaal. Natuurlijk wordt tekstverklaren daar volop geoefend, maar dat gebeurt aan de hand van een tekst van enkele bladzijden lang; dat is toch wat anders dan wanneer je een studieboek van 200 pagina's voor je neus krijgt met een tentamen dat over twee weken op de loer ligt.

Na afloop van het gesprek hebben we de door de docenten genoemde deelvaardigheden in een volgens ons zinnige volgorde gezet, een volgorde die aansluit bij wat er gevraagd wordt van studenten in het hoger onderwijs:

1. Het formuleren van een (onderzoeks)vraag en het afstemmen van die vraag op de bronnen (een circulair, concentrisch of iteratief proces) inclusief het beoordelen van de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van die bronnen.
2. Het verstandig gebruiken van die bronnen zonder die alle van a tot z intensief te lezen, dus inclusief het gebruik van leesstrategieën.
3. Het schriftelijk rapporteren: op zo'n manier een (lees- of onderzoeks)verslag schrijven dat het meer is dan een aantal samenvattinkjes achter elkaar, maar een geïntegreerd geheel – mét oog voor de schrijfc conventies en de eisen die vanuit het genre gesteld worden.
4. Het geven van een presentatie op basis van ofwel het verrichte onderzoek ofwel de eerder geleverde

FRANCHISING

Misschien ken je het begrip *franchising* al? We spreken over franchising als er een samenwerking is tussen twee ondernemers: de franchisegever en de franchisenemer. De franchisegever heeft een succesformule of een bepaald merk en de franchisenemer mag de formule gebruiken in zijn eigen bedrijf. De franchisenemer kan dus aan de slag met een beproefde formule en wordt door de franchisegever ondersteund met centrale diensten en adviezen. De franchisegever heeft zeggenschap over dingen zoals het winkelconcept, het assortiment, de inkoop en de marketing. In de bijlage vind je acht artikelen over de franchiseconstructie. De opdracht bestaat in totaal uit vijf deelopdrachten.

Deelopdracht 1 – Stel je voor dat je voor je opleiding een werkstuk moet maken over franchising. Bedenk een onderzoeksvraag bij dit onderwerp. Formuleer deze onderzoeksvraag en geef aan wat het belang van die vraag is voor een bepaalde doelgroep.

Deelopdracht 2 – Voor de uitvoering van deze deelopdracht heb je in totaal zestig minuten. Lees eerst de deelopdrachten 2, 3, 4 en 5 door en neem daarna alle acht bijgaande artikelen vluchtig door. Kies vervolgens vier artikelen die je het liefst zou willen gebruiken om onderstaande opdrachten uit te voeren en beredeneer waarom je juist voor die vier artikelen kiest. Noteer de nummers van de vier artikelen die je gaat gebruiken en geef je motivering voor je keuze weer in een tekst van ongeveer 250 tot 400 woorden.

Deelopdracht 3 – In deze opdracht noteer je in een tabel voor- en nadelen van een franchiseonderneming. Maak daarbij onderscheid naar drie factoren: financieel, organisatorisch en vakinhoudelijk.

Deelopdracht 4 – Schrijf op basis van de documentatie en met gebruikmaking van de tabel die je hebt gemaakt voor opdracht 3, een tekst waarin je afstuderende jongeren uitlegt wat franchising inhoudt en waarin je ze waarschuwt voor mogelijke nadelen en risico's. Zorg ervoor dat je tekst geschikt is voor het beoogde publiek en dus jongeren aanspreekt!

Deelopdracht 5 – Je geeft aan je klasgenoten een presentatie waarmee je jonge afstudeerders probeert over te halen om een franchiseonderneming te starten. Je begint met een korte neutrale beschrijving van franchising, maar je laat de voordelen nadrukkelijk in het oog springen en je eindigt met een advies. Met argumenten, voorbeelden en jouw enthousiaste verhaal probeer je mensen te overtuigen! Je presentatie moet ongeveer tien minuten duren en bestaat uit een mondelinge presentatie (met een powerpoint of vergelijkbaar medium) voor jouw klasgenoten of jaargroep.

schriftelijke rapportage, daarbij rekening houdend met verschillen tussen spreektaal en schrijftaal.

Materiaal ontwikkelen

Op basis van de genoemde vier deelvaardigheden hebben we twee reeksen van opeenvolgende deelopdrachten bedacht: een reeks die betrekking heeft op de overstap van voortgezet naar hoger onderwijs en een reeks die betrekking heeft op de overstap van voortgezet onderwijs naar middelbaar beroepsonderwijs (of binnen mbo van niveau 3 naar niveau 4). Elk van de ontwikkelde opdrachten biedt de mogelijkheid om inzicht te krijgen in de volgende vaardigheden:

- een vraag formuleren die in een werkstuk centraal zou kunnen staan;
- de meest bruikbare teksten voor zo'n werkstuk kiezen;
- een samenvatting maken ofwel van enkele teksten of van een video-opname die uitleg geeft over het betreffende onderwerp;
- een verslag schrijven;
- en het uitgevoerde onderzoek presenteren.

Deze deelopdrachten grijpen op elkaar in en zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden op zo'n manier dat de leerling gedwongen wordt de hele reeks van voor naar achter te doordenken en consequenties te trekken uit eerder gemaakte keuzen. In het kader staat bij wijze van voorbeeld de essentie van de opdracht voor toekomstige studenten hbo/universiteit. Let wel, de feitelijke opdracht is omvangrijker en bevat een langere inleiding op de taken dan hier weergegeven.

Nieuw aan deze opdrachtenreeks is dat de leerling zelf een keuze maakt uit de teksten op basis van bruikbaarheid en dat hij de gemaakte keuze motiveert. Vervolgens voert de leerling een synthesetaak uit waarbij op basis van de gekozen teksten voor- en nadelen van een franchiseonderneming op een rij gezet worden. Daarna kiest de leerling inhoudselementen die vanuit het perspectief van een bepaalde doelgroep aansprekend zijn en tot slot wordt een enthousiasmerende presentatie gevraagd. De reeks als geheel doet uiteraard een beroep op het combineren van meerdere taalvaardigheden (lezen, schrijven, samenvatten, presenteren).

Daarmee past deze opdrachtenreeks – meer dan bij de gebruikelijke oefeningen binnen het schoolvak Nederlands het geval is – beter bij wat in het vervolgon-

derwijs wordt gevraagd van de studenten. De opdrachten sluiten aan bij enkele aanbevelingen van Van der Westen (2018, p. 15) voor de talige aansluiting van havo/vwo op hoger onderwijs, zoals: 'Geef de leerlingen contextrijke en integratieve taaltaken, met een toenemende complexiteit en afnemende sturing'. En: 'Leer leerlingen omgaan met per domein of setting wisselende eisen. Leer hen onderzoeken welke eisen gelden voor dit domein of deze situatie, en hoe zij hun gesprekspartners/publiek kunnen inschatten en daarop kunnen afstemmen op doel en publiek'.

Bovendien komen in deze opdrachtenreeks zaken aan de orde die al langer op het lijstje staan van docenten die het examenprogramma Nederlands graag geactualiseerd zien (cf. Evers-Vermeul et al., te verschijnen). We noemen de volgende vijf soorten taken:

1. het beoordelen van de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten;
2. het combineren van verschillende bronnen;
3. het gebruik van sorteertaken;
4. het functioneel bevragen van argumentatie;
5. het gebruik van synthesetaken.

Tot besluit

We hebben de ontwikkeling beschreven van enkele instrumenten die kunnen helpen de talige kloof te dichten tussen voortgezet onderwijs en mbo/hbo/universiteit. In het ontwikkelde materiaal wordt de leerling of student aangemoedigd om:

- zelfstandig te werk te gaan;
- zelf keuzen te maken uit teksten die bruikbaar zijn, gegeven een welomschreven doelstelling;
- uit die teksten de voor een bepaald doel geschikte argumenten te filteren;
- op basis daarvan een waarschuwende tekst en een enthousiasmerende presentatie te produceren.

Het ontwikkelde materiaal is bedoeld ter inspiratie en als oefenmateriaal en is te downloaden via <www.cito.nl/ce-voorbeeldmateriaal>. Hopelijk leidt deze inspiratie tot de ontwikkeling van zowel nieuw – al dan niet remediërend – lesmateriaal en tot nieuwe toetsinstrumenten waarmee de noodzakelijke taalvaardigheden van beginnende studenten in beeld kunnen worden gebracht. Het mooiste zou het zijn als ons materiaal ertoe kan bijdragen dat docenten uit voortgezet onderwijs en vervolgon-

derwijs beter op de hoogte raken van elkaars inspanningen en onderwijsdoelen. ■

Uriël Schuurs studeerde Toegepaste taalkunde en promoveerde op onderzoek naar schrijfonderwijs. Hij werkte achtereenvolgens bij de Universiteit Utrecht, Radboud Universiteit Nijmegen en het Cito. Momenteel heeft hij een bureau voor communicatietraining en -advies. E-mail: <info@communicatietrainers.nl>. Eva Cornuijt studeerde Franse taal en cultuur en Interculturele communicatie aan de Universiteit Utrecht, werkte onder andere als tekstschrijver, redacteur en vertaler, als taalassessor bij verschillende mbo-instellingen en is toetsdeskundige bij het Cito. E-mail: <eva.cornuijt@cito.nl>.

NOOT

* Wellicht vallen spelfouten de gemiddelde lezer meer op dan een gebrekkige tekststructuur of slechte schrijfstijl en veroorzaken ze daarom sneller irritatie.

LITERATUUR

- Bonset, H. (2010). Nederlands in het voortgezet en hoger onderwijs: Hoe sluit dat aan? Deel 1. *Levende Talen Magazine*, 97(3), 17–21.
- Deygers, B., Branden, K. Van den, & Gorp, K. van. (2017). University entrance language tests: A matter of justice. *Language Testing*, 35(4), 449–476.
- Evers-Vermeul, J., Heesters, K., Schuurs, U., & Rooijackers, P. (te verschijnen). Reflectie bij de opbrengsten van het project 'Uitbreiding vraagtypen leesvaardigheidsexamen Nederlands havo en vwo'. <https://www.examenblad.nl>
- Grezel, J. E. (2007). 'Die spelfouten maken toch niks uit?' Zorgen over taalvaardigheid van studenten. *Onze Taal*, 76(6), 148–151.
- Grosveld, T. (2016). *Academische taalvaardigheid studenten ondermaats*. Unvers Online. <http://www.universonline.nl/nieuws/2016/10/21/van-der-loo-over-het-ondermaatse-taalniveau-van-studenten/>
- Hebbrecht, J., Depoorter, N., & Delbaere, H. (2008). Academisch Nederlands (als tweede taal?). In S. Vanhooren & A. Mottart (Red.), *Tweeëntwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands* (p. 62–66). Academia Press.
- Herelixa, Ch., & Verhulst, S. (2014). *Nederlands in het hoger onderwijs: Een verkennende literatuurstudie naar taalvaardigheid en taalbeleid*. Nederlandse Taalunie.
- Schuurs, U. (2021). De ontwikkeling van een toets luistervaardigheid Nederlands. *Levende Talen Tijdschrift*, 22(3), 17–29.
- Tahon, K. (2013). *Schrijfvaardigheid van eerstejaarsstudenten aan de KU Leuven: Een analyse van types taalfouten in papers uit verschillende opleidingen* [Masterscriptie, KU Leuven]. Scriptiebank. <https://www.scrip-tiebank.be/sites/default/files/thesis/2017-04/Schrijfvaardigheid%20van%20eerstejaarsstudenten%20aan%20de%20KU%20Leuven.pdf>
- Wachter, L. De, & Heeren, J. (2011). *Taalvaardig aan de start. Een behoeftanalyse rond taalproblemen en remediëring van eerstejaarsstudenten aan de KU Leuven*. KU Leuven.
- Warps, J., Visser, M. de, Lodewick, J., & Termorshuizen, T. (2021). *Verkenning vervolgonderwijs: Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs*. ResearchNed Nijmegen.
- Wertenbroek, E., Gortemaker, M., Schaper, N., Vries, C. de, Swint, E., & Goedhart, D. (2020). *Mbo-hbo: dat is andere taal!*. Werkgroep doorlopende leerlijn taal mbo-hbo.
- Westen, W. van der. (2018). *Een kijkje over de schutting: Wensen vanuit het vervolgonderwijs voor het nieuwe curriculum Nederlands p.o.-v.o. VLLT*.